

Висновки. На нашу думку, встановлення будь-яких фактичних перешкод для дитини висловити свою думку як на досудовому етапі, так і під час судового засідання є порушення норм національного законодавства, а також Конвенції ООН про права дитини. Зокрема, Європейський суд з прав людини постановив, що «встановлення фактичної перешкоди може суперечити Конвенції так само, як і юридична перешкода». (рішення у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» від 21 лютого 1975 року. Встановлення віку, коли дитина може бути заслухана судом свідчить про незабезпечення доступності правосуддя для дітей, які не досягли встановленого віку. Це може сприйматися як порушення права людини на справедливий суд, оскільки принцип дотримання найкращого інтересу дитини може бути порушено у випадках, коли думка дитини не заслуховується судом.

Список використаних джерел

1. Волкова Н.В. Цивільно-правові засоби індивідуалізації фізичних осіб. : дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Волкова Наталія Василівна. - Одеська національна юридична академія. – О., 2008. – 198 с.
2. Case “Pronina v. Ukraine від 18 липня 2006 року. Заява №63566/00, п.24
3. Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов / под ред. Р.А.Стефанчука. – К.: Юринком Интер, 2010. – 1040 с.
4. Рішення по справі Голдер проти Сполученого Королівства від 21 лютого 1975 року, серія А №18, п.26.
5. Справа «МПП «Голуб» проти України» від 18 жовтня 2005 року, заява №6778/05.
6. Фулей Т.І. Застосування Європейської практики з прав людини при здійсненні правосуддя в Україні: навч.-метод. Посібник для студентів / Т.І. Фулей. – К.: [ТОВ «Гештальт Консалтинг Груп «Прок-бізнес»], 2009. – 200 с. – (На шляху до європейських стандартів в епоху глобалізації; кн. 1).
7. Ахтирська Н.М. Моніторинг судової практики України у справах, пов'язаних із насильством щодо дітей та жінок / За аг. Ред.. Христової Г.О. – Київ : Тютюкін, 2011. – 108 с.
8. Суслова О.І., Лазаренко О.О., Ахтирська Н.О. Захист прав жінок та дітей судовими та правоохоронними органами в Україні / За аг.ред. Христової Г.О. – Київ : Тютюкін, 2010. – 336 с.
9. Красницька Л.В. Про право дитини вільно висловлювати власні погляди та думки з усіх питань, що її стосуються / Л.В. Красницька. – Університетські наукові записки. – 2001, №4 (40). – с. 80-86.

УДК 341.01

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ДИТИНИ В КІБЕРПРОСТОРІ

Лисенко О.М.

(кандидат політичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права
Східноєвропейського університету економіки і менеджменту)

Анотація. В статті проаналізовано міжнародно-правові акти в сфері регулювання основоположних прав дитини в кіберпросторі. Визначено проблемні питання дотримання прав дитини у віртуальному середовищі та подано характеристику деяким видам правопорушень, що виникають при здійсненні суспільних комунікацій в кіберпросторі. Відзначено основні проблемні виклики, що постали перед системою інституційно-правового забезпечення регулювання соціальних віртуальних відносин.

Ключові слова: міжнародно-правові акти, права дитини, кіберпростір, віртуальне середовище, кіберзлочини, кібезалякування, грумінг, кібербезпека.

Аннотация. В статье проанализированы международно-правовые акты в сфере регулирования основных прав ребенка в киберпространстве. Определены проблемные вопросы соблюдения прав ребенка в виртуальной среде и дана характеристика некоторым видам правонарушений, возникающих при осуществлении общественных коммуникаций в киберпространстве. Отмечено основные проблемные вызовы, стоящие перед системой институционально-правового обеспечения регулирования социальных виртуальных отношений.

Ключевые слова: международно-правовые акты, права ребенка, киберпространство, виртуальная среда, киберпреступления, кибезапугивание, груминг, кибербезопасность.

Lysenko O. International legal regulation of children's rights in cyberspace

The article analyzes the international instruments in the regulation of fundamental rights of children in cyberspace. Identified areas of children's rights in a virtual environment and given the characteristics of some types of offenses arising from the implementation of public communications in cyberspace. Noted the challenges of the main problems facing the system of institutional and legal support regulation of virtual social relationships.

Keywords: *international law, rights of the child, cyberspace, virtual environment, cybercrime, cyberbullying, grooming, cyber security.*

На сьогоднішній день мільйони людей працюють, спілкуються та відпочивають використовуючи можливості кіберпростору, як віртуальної соціотехнічної системи, в якій здійснюються обіг електронних даних технічних пристроїв, що об'єднані в певні мережі та інтерактивно між собою взаємодіють.

Сучасні можливості, що надає суспільству кіберпростір, дозволяють поєднувати в одному технічному пристрої цілу сукупність інтеракцій, що впливають на формування соціокультурного середовища, в якому реалізує свою особистість конкретний індивід.

Найбільш яскраво результати сучасного процесу розвитку інформаційно-комунікаційних технологій проявляються в сфері побудови й використання кіберпростору. У зв'язку з цим, регулювання сучасних суспільних відносин в інформаційній сфері, серед яких найпоширенішими є доступ до інформаційних баз даних будь-яких видів інтеракцій (символи обміну у формі тексту, зображень, аудіо, відео-, поєднання названих елементів тощо) та їх використання, стають одним з найбільш актуальних завдань сучасного законодавства й права.

Враховуючи, що кіберпростір дозволяє поєднувати цілу сукупність інформаційних продуктів в один структурний елемент, виникає питання про відповідні ціннісні орієнтири та моделі поведінки, що він формує. Не викликає сумніву наявність прямого та опосередкованого зв'язку між якісно-змістовним наповненням інформаційного продукту та відповідними соціально-культурними домінантами.

Слід відзначити, що окремою, однією з найчисельніших груп, користувачів кіберпростору, є малолітні та неповнолітні особи. В силу своїх психофізичних особливостей, дана категорія користувачів кіберпростору є найбільш сприятливою для формування як позитивних, так і негативних моделей поведінки та відповідного світосприйняття. На жаль, ми змушені констатувати той факт, що саме в підлітковому та юнацькому середовищі значно зросла кількість правопорушень через прояви агресивної поведінки.

Сучасні малолітні та неповнолітні особи, формують свої світоглядні орієнтири, в тому числі моделі поведінки, не тільки з родинних стосунків чи зі стосунків з однолітками. В першу чергу, ці моделі, навіть в більшості алгоритми поведінки, закладаються через засоби та символи кіберпростору. Змістовний аналіз публікацій Інтернет-ресурсів, в першу чергу соціальних мереж, свідчить про переважання інформації і повідомлень з ознаками насильства і жорстокості (вбивства, самогубства, ДТП та інше). Причому, досить часто, при подачі фактів убивства, насильства, прояву жорстокості тощо, інформація занадто деталізується, особливо, щодо способів скоєння того чи іншого виду правопорушень.

Враховуючи вищевикладене, проблематика регулювання прав дитини в кіберпросторі на сьогоднішній день є вкрай актуальною та важливою. Метою даного дослідження є окреслення деяких проблемних питань, що виникають при здійсненні міжнародно-правового регулювання використання інформаційних можливостей кіберпростору дітьми та молоддю. Не можна говорити, що дана проблема не турбує громадськість, батьків та законотворців, як на міжнародному так і на національному рівнях.

Основні права дитини в міжнародних нормативних актах закріплені в Декларації прав дитини 1959 р.[1] та Конвенції про права дитини 1989 р.[2].

Зрозуміло, що на момент прийняття та ратифікації цих нормативних документів термін «кіберпростір» або ж взагалі не використовувався, або ж в більшості своїй вживався в науково-фантастичних творах. Проте не можна говорити, що вище визначені міжнародні документи не містять положень, що регулюють дану проблему дослідження.

Декларація прав дитини 1959 р. (далі – ДПД) включає в свій зміст десять принципів, які забезпечують права дітей з моменту народження і до досягнення віку

вісімнадцяти років. Саме з 18 років настає за міжнародними стандартами повна дієздатність, а в деяких країнах громадянське повноліття.

Ст.1 Конвенції про права дитини 1989 р.(далі – КПД) також визначає, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [2]. Проте, у кіберпросторі, потреби та інтереси дітей значно відрізняються в залежності від віку. Малоімовірно, що семирічний користувач кіберпростору буде здійснювати ті ж самі інформаційні запити, що і 12-річний учень середньої школи або ж 17-річний підліток. Тобто, визначаючи певну сукупність прав та обов'язків дітей в кіберпросторі, необхідно враховувати вікові групи користувачів, щоб реалізувати нормативи визначені ст.13 та 17 КПД.

Ст.13 КПД закріплює право дитини вільно висловлювати свої думки (право на самовираження), тобто можливість шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини. Ч.2 ст.13 КПД, зазначає, що здійснення цього права може зазнавати деяких обмежень, але підстави обмеження, що визначені даним нормативним актом, на думку автора, визначені не враховуючи сучасні можливості кіберпростору.

Преамбула статті 17 КПД визначає, що держави-учасниці забезпечують доступ дитини до інформації і матеріалів із різних національних і міжнародних джерел. При цьому спрямованість такої інформації повинна бути на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини. Але, як зазначалося вище, кіберпростір на сьогоднішній день, перенасичений деструктивною інформацією, що спотворює світосприйняття дитини та формує невимушену агресію. Таким чином, виконуючи вимоги п. е. ст.17 КПД держави-учасниці повинні забезпечити належний механізм захисту дитини від інформації і матеріалів, що завдають шкоди її благополуччю, саме враховуючи специфіку та особливості кіберпростору.

В продовження КПД було прийнято Факультативний протокол щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, що передбачає криміналізацію виробництва, розповсюдження, експорту, передачі, імпорту, навмисного зберігання дитячої порнографії та її реклами в Інтернеті та в рамках інших технологій, які розвиваються [3].

І, нарешті, протокол конкретизує урядам країн перелік діянь та видів, що охоплені кримінальним або карним правом, незалежно від того, чи були ці злочини вчинені на національному або транснаціональному рівнях. Окрім цього, держави зобов'язані створити необхідні умови щодо правового захисту дітей, інформування дітей-жертв про їхні права, роль та утримання, терміни і хід судочинства та про рішення щодо їхніх справ, захисту у відповідних випадках особистого життя і особи дітей-жертв, вжиття заходів, згідно з національним законодавством, з метою уникнення небажаного розповсюдження інформації, яка могла б призвести до встановлення особи дітей-жертв та інше [3].

Окремо слід відзначити Конвенцію про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 року (ратифікована Україною 07 вересня 2005 року), що прийнята для зупинення дій, спрямованих проти конфіденційності, цілісності і доступності комп'ютерних систем, мереж і комп'ютерних даних, а також зловживання такими системами, мережами і даними, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за таку поведінку [4]. Стаття 9 даної Конвенції встановлює кримінальну відповідальність за вироблення дитячої порнографії з метою її розповсюдження, надання доступу до дитячої порнографії, розповсюдження або передача дитячої порнографії, володіння дитячою порнографією у комп'ютерній системі чи на комп'ютерному носії інформації [4]. Проте, даний міжнародний документ не охоплює всю сукупність злочинів проти дітей та молоді в кіберпросторі, акцентуючи увагу лише на дитячій порнографії.

Серед значної кількості порушень прав дитини в кіберпросторі можливо на даний час визначити основні найбільш поширені види:

- кіберзалякування (cyberbullying);
- порнографія;
- насильство;
- грумінг (grooming);
- пропаганда расової ненависті та нетерпимості;
- формування психічної залежності від онлайн-ігор;
- онлайн-шахрайство та ін.

Слід відзначити, що даний перелік не є вичерпним, оскільки можливості кіберпростору з кожним роком змінюються та удосконалюються, що в свою чергу надає можливість активніше та більш цілеспрямовано впливати на дітей та молодь.

Відповідно до Рамкового рішення 2004 року Європейська комісія розширила прийняту в 1999 році Програму безпечного Інтернету, з особливим акцентом на захисті дітей, безпечного використання Інтернету та інших комунікаційних технологій. Сфера впливу даної програми була розширена у зв'язку з необхідністю протидіяти таким порушенням прав дитини в кіберпросторі як грумінг та кіберзалякування.

В рамках ініціативи ООН в листопаді 2008 року, в структурі Глобальної програми кібербезпеки, були підготовлені спеціальні рекомендації Child Online Protection (далі – COP), в яких було визначено за основну мету створення основи безпечного для розвитку дітей кіберсвіту. Основними завданнями для COP визначено:

- виявлення ризиків та вразливості дітей в кіберпросторі;
- інформування громадськості, батьків та вчителів щодо виявлених проблем;
- розробка практичних інструментів, що допоможуть звести до мінімуму ризики дитини в онлайн-овому кіберпросторі;
- міжнародний обмін знаннями та досвідом [5].

Стратегічні цілі даного документа передбачають роботу в наступних напрямках:

- заходи нормативно-правового впливу;
- технічні та процедурні заходи;
- організаційні заходи;
- нарощування потенціалу захисту дитини в кіберпросторі;
- міжнародне співробітництво [6].

Визначені напрямки реалізуються через систему методів і засобів, що включають в себе: вивчення можливостей правових систем держав-учасниць та надання відповідних рекомендацій; розробка відповідних технічних стандартів для підтримки захисту дітей в кіберпросторі; заохочення держав учасниць до створення відповідних організаційних структур на національних рівнях, що опікуватимуться проблемами безпеки дітей в кіберпросторі; організація стратегічних та регіональних заходів на національному рівні задля залучення широкого кола фахівців, громадськості, батьків та вихователів до вирішення даної проблеми; створення міжнародної мережі співпраці для захисту дітей від кібер-загроз, надаючи правові, технічні та організаційні можливості.

В листопаді 2011 року Європейський Союз ухвалив Директиву Європейського парламенту по боротьбі з сексуальним насильством і сексуальною експлуатацією дітей. Даний нормативний документ визначив ряд комплексних заходів, що безпосередньо стосуються даного дослідження, а саме:

- криміналізація форм сексуального насильства та експлуатації дитини, що на даний час не охоплені законодавством ЄС, такі як грумінг, онлайн перегляд дитячої порнографії без скачування файлів;
- встановлення більш низьких порогових значень для застосування максимальних штрафних санкцій;
- забезпечення низки процесуальних заходів для кримінального переслідування за злочини, вчинені за межами ЄС правопорушниками, які є громадянами ЄС;

- забезпечення дітей, які стали жертвами злочинів, передбачених директивою, допомогою, підтримкою і захистом, в тому числі отримання відповідної компенсації;
- обмін даними, щодо осіб засудженими за сексуальні злочини між відповідними правоохоронними державними структурами;
- блокування веб-сайтів, які містять матеріали з ознаками визначених вище злочинів та ін. [7].

Як бачимо, з вищевизначеного, проблематика дотримання прав дитини в кіберпросторі, на сьогоднішній день викликає значне занепокоєння світової спільноти. Міжнародні договори та угоди, зобов'язання, що взяли на себе держави при їх ратифікації, забезпечують основу для здійснення певних заходів, але уряди повинні імплементувати норми в національне законодавство.

Підводячи підсумки короткого огляду проблеми міжнародно-правового регулювання прав дитини в кіберпросторі, слід відзначити, що головним питанням даного процесу має бути забезпечення можливостей вільного розвитку та дотримання прав дитини відповідно до її індивідуальних та вікових потреб.

Особливість проблеми даного дослідження полягає в тому, що для вирішення цих питань, необхідно здійснювати послідовну державну політику в даному напрямку, реалізувати превентивні стратегії із залученням громадянського суспільства, батьків і дітей.

На законодавчому рівні необхідно прийняти стратегію захисту прав дітей в кіберпросторі, причому даний нормативний акт має чітко узгоджуватися із загальнодержавною концепцією інформаційної безпеки. На жаль, автор змушений констатувати той факт, що концепція інформаційної безпеки України існує лише в проекті, а про стратегію кібербезпеки дітей та молоді, поки що говорять лише науковці, громадськість, батьки та окремі компанії, що надають ті чи інші комунікаційні послуги.

На рівні держави недостатньо ратифікації тих чи інших документів, що визначають особливості захисту дітей та молоді в кіберпросторі - потрібне відповідне законодавче забезпечення, ефективна поліцейська система реагування на правопорушення в онлайн-середовищі, а також відповідні заходи щодо захисту постраждалих дітей.

Нове віртуальне середовище постійно продукує різні видові проблемні питання для правоохоронних органів. Це викликано в першу чергу транснаціональним характером кібер-відносин, значною швидкістю скоєння кіберзлочинів, постійними технологічними удосконаленнями віртуального середовища, що в свою чергу активно використовується особами для скоєння злочинів та уникнення судового переслідування.

Кіберпростір надзвичайно динамічний і перебуває у постійному розвитку, фактично з майже безмежними можливостями по вирішенню тих чи інших проблем суспільного розвитку. Головним завданням світової спільноти і кожної держави має бути вирішення глобальних проблем кібербезпеки, особливо найбільш вразливої групи користувачів – дітей та молоді.

Список використаних джерел

1. Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_384
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Факультативний протокол щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_b09
4. Конвенція про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_575
5. About the Child Online Protection Initiative – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://www.itu.int/en/cop/Pages/about_cop.aspx
6. Child Online Protection Act – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – https://epic.org/free_speech/censorship/copa.html
7. European Union, Legislative Acts and Other Instruments – Directive of the Parliament and of the Council on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing

УДК 347.78(477)

ЩОДО ПОНЯТТЯ «ДИФАМАЦІЯ» ЯК ІНСТИТУТУ ПРАВА

Новицький А.М.

(доктор юридичних наук, професор, професор ННІ права Університету ДФС України)

Новицька Н.Б.

(доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент ННІ права Університету ДФС України)

Анотація: Статтю присвячено дослідженню поняття «дифамація», як окремого інституту права, дослідженню доктринальних підходів щодо зазначеного поняття. Проведено аналіз генезису криміналізації окремих відносин дифамації у національному законодавстві.

Ключові слова: дифамація, наклеп, образа, інформаційні відносини, захист честі, гідності, ділової репутації.

Аннотация: Статья посвящена исследованию понятия «диффамация», как отдельного института права, исследованию доктринальных подходов к указанному понятию. Проведен анализ генезиса криминализации отдельных отношений диффамации в национальном законодательстве.

Ключевые слова: диффамация, клевета, оскорбление, информационные отношения, защита чести, достоинства, деловой репутации.

Annotation: This article studies the concept of "defamation" as a separate Law Institute, the study doctrinal approaches to this notion. The analysis of the genesis of the criminalization of defamation individual relationship in national law.

Keywords: libel, slander, insult, information relations, protection of honor, dignity and business reputation.

Проблема інформаційного впливу стала проблемою для суспільства з розвитком комунікаційних засобів. Аналіз таких впливів дає можливість говорити про те, що він здійснюється вже не тільки щодо конкретної особи чи організації, а здійснюється на найвищому рівні суспільних відносин – щодо держав та наддержавних утворень. Такий вплив останнім часом почали називати інформаційними війнами.

Розвиток комунікаційних засобів – від друкованих видань (газет) до сучасних комунікаційних мереж (Інтернет) дав можливість: по-перше, будь-яку інформацію розповсюдити серед максимальної кількості користувачів інформаційної послуги (ТВ, Інтернет); по-друге, значно подешевшала послуга донесення контенту інформації до кінцевого споживача; по-третє, значно зросла швидкість розповсюдження інформації; по-четверте, значно зменшився час обробки та розповсюдження інформації. Всі ці чинники досить сильно вплинули на підвищення ролі інформаційного продукту, інформаційного впливу на життя соціуму. Через інформаційні потоки формується громадська думка, формується позитивне чи негативне ставлення до конкретної події, до конкретної особи, до певного виду продукції. В той же час, із широким розповсюдженням комунікаційних мереж все складніше стає дотримуватись межі між поширенням інформації, яка забезпечена правом на свободу слова та конфіденційністю, правом громадян на захист персональних даних.

Міжнародними документами визначено право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватись своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для